

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARI VA IJTIMOY JIHATDAN XAVFLI AHVOLDA BO'LGAN VOYAGA YETMAGANLARNING OILASI O'RTASIDAGI HAMKORLIK MUAMMOLARI

Nazarova Ra'no Sidiq qizi,
"Oila va gender" ilmiy-tadqiqoti instituti doktoranti

Annotatsiya. Bugungi kunda oila va ta'lim muassasasining samarali hamkorligini ta'minlash muhim vazifalar qatorida sanab o'tiladi. Bolaning kelgusi muvaffaqiyatlari uni doim qo'llab-quvvatlaydigan oila va maktabning o'zaro uyg'un faoliyatiga asoslanishi barchaga ma'lum. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada tomonlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish maqsadida, avvalo, mavjud muammolarni o'rganish zaruratidan kelib chiqib, tadqiqot natijalari tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy havfli ahvolda bo'lgan bolalar, ta'lim tizimida hamkorlik, voyaga yetmaganlar huquqbuzarligining oldini olishda oila va ta'lim muassasasi hamkorligi, voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning oldini olish.

ПРОБЛЕМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ С СЕМЬЯМИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ГРУППЫ СОЦИАЛЬНОГО РИСКА

Назарова Рано Сидик кизи,
Докторант НИИ «Семья и гендер»

Аннотация. Сегодня обеспечение эффективного сотрудничества семьи и образовательного учреждения является одной из важных задач. Всем известно, что будущие успехи ребенка основаны на гармоничной деятельности семьи и школы, которая всегда его поддерживает. С этой точки зрения в данной статье, в целях развития сотрудничества между сторонами, прежде всего, исходя из необходимости изучения существующих проблем, были проанализированы результаты исследования.

Ключевые слова: дети, находящиеся в социально опасной ситуации, сотрудничество в системе образования, сотрудничество семьи и образовательного учреждения в профилактике правонарушений несовершеннолетних, профилактика безнадзорности и правонарушений среди несовершеннолетних.

PROBLEMS OF COOPERATION BETWEEN EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND THE FAMILIES OF MINORS IN THE SOCIAL RISK GROUP

Nazarova Ra'no Sidik kizi,
Doctoral student of the Research Institute "Family and Gender"

Abstract. Today, great attention is paid to ensuring effective cooperation between the family and the educational institution. The future success of the child is based on the harmonious activities of the family and the school, which will always support him. From this point of view, this article analyzed the results of the research based on the need to study the existing problems in order to develop cooperation between the parties.

Key words: children in a socially dangerous situation, cooperation in the education system, cooperation between family and educational institution in the prevention of juvenile delinquency, prevention of lack of control and delinquency among minors.

KIRISH. Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan har qanday g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlar oila va ta‘lim muassasalarida ta‘lim-tarbiya jarayonlarida yo‘l qo‘yilgan kamchiliklar mavjudligini anglatadi. Ushbu ikki institut boladagi dastlabki o‘zgarishlarni darrov payqaydi va erta aralashuv maqsadida chora ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Agar ushbu ikki institut hamkorlikda profilaktik, tuzatish va yordam berish amallarini samarali tashkil eta olsa, bola xulqidagi dastlabki o‘zgarishlarni qiyinchiliksiz va salbiy oqibatlarsiz tuzatish imkoni yuzaga keladi.

Har qanday pedagogik jarayon bolaning individual xususiyatlarini va unga bevosita ta‘sir etuvchi oilasidagi muhitning o‘ziga xosligini inobatga olib, tarbiyaviy ishlarni tashkil etadi. Shunga ko‘ra, voyaga yetmaganlarning huquqbuzarligini oldini olishga mo‘ljallangan normativ hujjatlarda doimo oila va ta‘lim muassasasining hamkorligi masalasi bayon etiladi. Jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha ko‘rsatmalari” (Ar-Riyod boshqaruv prinsplari) ning 22- bandida “ta‘lim tizimi ota-onalar, mahalliy jamoat tashkilotlari va yoshlar masalalari bilan shug‘ullanuvchi idoralar bilan hamkorlikda ishlashga intilishi kerak” ligi bayon etilgan. Shuningdek, mazkur hujjatning 24-bandida ta‘lim tizimlari ijtimoiy xavf ostida bo‘lgan yoshlarga alohida e‘tibor qaratishi zarurligi e‘tirof etiladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi qonunning 5-moddasida voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasiga doir faoliyatning asosiy prinsplari qatorida “oilani qo‘llab-quvvatlash va u bilan o‘zaro hamkorlik qilish” prinsipi ham belgilab berilgan. Mazkur qoidalar profilaktik tadbirlarni tashkil etishda oila va ta‘lim muassasasining bir mexanizm asosida o‘zaro uyg‘unlikda ishlashini taqozo etmoqda. Shuningdek, mazkur qonunning 3-moddasida “ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo‘lgan voyaga yetmagan” tushunchasi keltirilgan bo‘lib, unga ko‘ra “voyaga yetmaganning nazoratsizligi yoki qarovsizligi oqibatida uning hayoti yoki sog‘lig‘i uchun xavf tug‘diradigan yoxud uni ta‘minlash, tarbiyalash va unga ta‘lim berish talablariga javob bermaydigan sharoitda bo‘lgan yoxud huquqbuzarlik yoki boshqa g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etayotgan voyaga yetmagan” nazarda tutiladi.

Ta‘lim tizimida hamkorlik - oila va ta‘lim muassasasi o‘rtasidagi aniqlangan o‘zaro munosabatlarning sistemasi sifatida, o‘quvchilarning rivojlanishi, tarbiyasi va ta‘limida, ikkala tomon manfaatdorligi asosida shakllangan, teng huquqli sub’ektlarning birgalikdagi harakatidir.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligining oldini olishda oila va ta‘lim muassasasi hamkorligi – voyaga yetmaganlar tomonidan huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olish maqsadida ta‘lim muassasasi hamda oilaning hamkorlikdagi profilaktik choralarni amalga oshirish jarayonidir.

Voyaga yetmaganlar bilan profilaktik ishlarni tashkil etish murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Bu sohadagi aniq va dastlabki vazifa erta profilaktikani amalga oshirish bo‘lib, bu bolalarning normal rivojlanishini ta‘minlaydigan shart-sharoitlarni yaratish, ulardagi inqirozli vaziyatlarni o‘z vaqtida aniqlash va samarali chora-tadbirlar rejalashtirishni qamrab oladi.

Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning oldini olish – voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarni yuzaga keltiruvchi sabablar va shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimidir.

Yuqoridagi tushunchalarni umumlashtirgan holda ta'lim muassasalari hamda oila hamkorligi orqali huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etish yaxlit mexanizmni harakatlantiruvchi subyektlarning o'zaro faoliyati asosida samarali chora-tadbirlar ko'rishni anglatadi.

METODLAR. Oila va ta'lim muassasasi hamkorligida voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasi mexanizmlarini takomillashtirish borasida olib borilgan tadqiqot davomida ekspert baholash metodidan foydalanildi hamda profilaktik jarayonlarni samarali tashkil etishdagi muammolar haqida mutaxassislar fikrlari intervyu shakli orqali o'rganildi.

NATIJALAR. "Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligini oldini olish borasida ota-ona va maktab hamkorligini takomillashtirishdagi muammolar" mavzusida o'tkazilgan so'rovga ekspert sifatida 40 nafar mutaxassis jalb qilindi. Ulardan 15 nafari pedagog, 3 nafari huquqshunos, 8 nafari psixolog, 4 nafari tibbiyot xodimi (valeolog), 8 nafari yoshlar tashkiloti vakillari, 2 nafari maktabda direktorning ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha o'rinbosari bo'lib, ularning 26 nafarini ayollar va 24 nafarini erkaklar tashkil etadi.

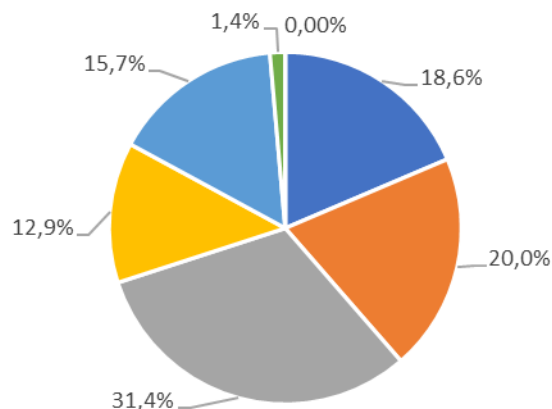
1-jadval

Ekspertlar haqida umumiy ma'lumot

Ekspertlar	Pedagog	Huquqshunos	Psixolog	Valeolog	Yoshlar tashkiloti vakili	MMIBDO'
Soni	1	3	8	4	8	2
	5					
Jami: 40 nafar. Ulardan erkaklar: 24 nafar, ayollar 26 nafar.						

So'rovda ishtirok etgan mutaxassislardan ta'lim muassasasi xodimlarining ota-onalar bilan hamkorlik qilishdagi muammolari haqida so'ralganda, "Ota-onalarning o'ta bandligi" javob variantini eng ko'p (31.4 foiz) belgilashgan. Keyingi o'rinlarda ota-onaning maktabga tashrif buyurmasligi (20 foiz), o'qituvchilarning ota-onalar bilan hamkorlik qilishning zamonaviy metodlaridan bexabarligi (18.6 foiz), o'qituvchining dars mashg'ulotlaridan ortib, ota-onalar bilan ishlashga vaqt ajratolmasligi (15.7 foiz), hamkorlik mexanizmi mukammal emasligi (12.9 foiz) javob variantlari belgilangan. Shuningdek, "ota-onaning bolaga nisbatan befarqligi" javobi (1.4 foiz) mutaxassislar tomonidan taqdim qilindi.

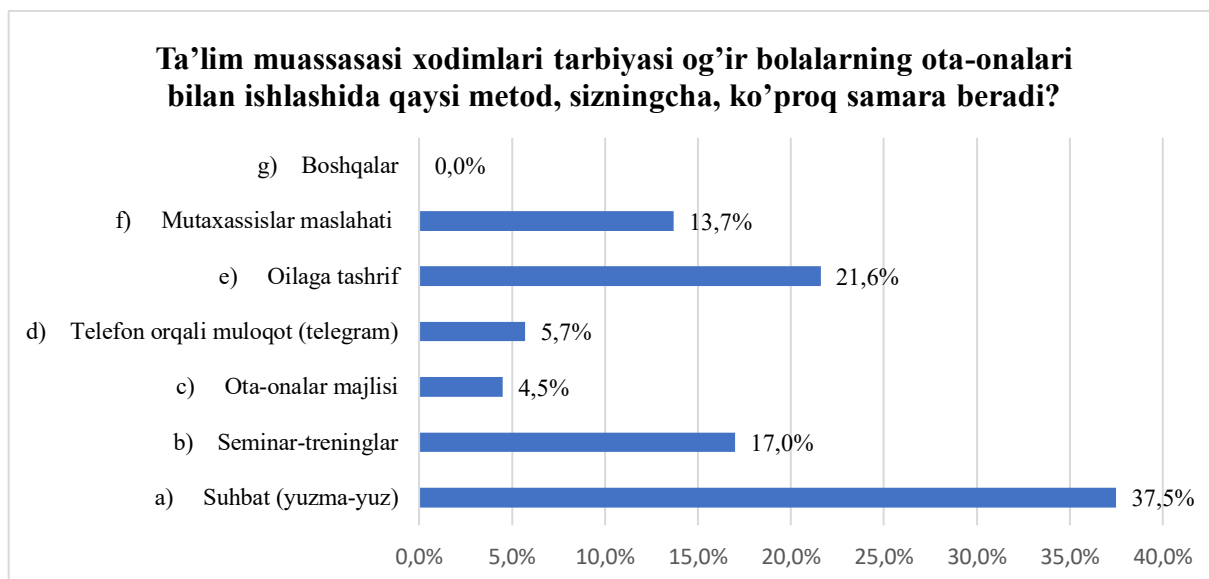
Sizningcha, ta'lim muassasalari xodimlari tarbiyasi og'ir bolalarning oilalari bilan ishlashda qanday muammolarga duch kelishadi?

- a) O'qituvchilarning ota-onalar bilan hamkorlik qilishning zamonaviy metodlaridan bexabarligi
- b) Ota-onaning maktabga tashrif buyurmasligi
- c) Ota-onaning o'ta bandligi
- d) Hamkorlik mexanizmi mukammal emasligi
- e) O'qituvchining dars mashg'ulotlaridan ortib, ota-onalar bilan ishlashga vaqt ajratolmasligi
- f) Ota-onaning bolaga nisbatan befarqligi
- g) Boshqalar

1-rasm. Ta'lim muassasasi xodimlari tarbiyasi og'ir bolalarning oilalari bilan ishlashda duch keladigan muammoli holatlar

Respondentlarning ota-ona va ta'lim muassasasi hamkorligida qaysi metod samaraliroq ekanligi haqidagi fikrlari o'rganilganida, ularning aksariyat qismi yuzma-yuz suhbat (37.5 foiz) ekanligini bildirishgan. Shu kabi boshqa javob variantlari quyidagicha belgilandi: oilaga tashrif (21.6 foiz), seminar-treninglar (17.0 foiz), mutaxassislar maslahati (13.7 foiz), telefon orqali muloqot (5.7 foiz), ota-onalar majlisi (4.5 foiz). Natijalardan ko'rinib turibdiki, yuzma-yuz o'tkazilgan suhbat eng samarali metod sifatida baholangan.

2-rasm. Ta'lim muassasasi xodimlari tarbiyasi og'ir bolalarning ota-onalari bilan ishlashida samarali metodlar bo'yicha belgilangan javoblar

Yuqorida berilgan javoblardan ko'rinib turibdiki, ta'lim muassasasi xodimlari ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlarning oilasi bilan ishlashda suhbat shaklini samarali deya baholashgan. Shu bilan birga, ota-onalarning o'ta bandligi pedagogik jamoa bilan suhbatlarda ishtirok eta olmasligini ko'rsatmoqda. Bandlik, farzandlarga vaqt ajratmaslik, maktabda ularning fanlarni o'zlashtirishi va o'zini tutishi bilan bog'liq masalaga beparvolik, ma'lum ma'noda, ular xulqidagi o'zgarishlarni nazoratsiz qolishiga olib kelmoqda va huquqbuzarliklar soni ortishini keltirib chiqarmoqda.

MUHOKAMA. Mutaxassislar bilan intervyu shaklida o'tkazilgan tadqiqot voyaga yetmaganlar huquqbuzarligining oldini olish mexanizmini takomillashtirish uchun mavjud muammoli holatlarni aniqlash maqsadida o'tkazilgan. Tadqiqotga ayni huquqbuzarlikka moyil bo'lgan bolalar bilan faoliyat olib boruvchi turli soha mutaxassislari jalb qilingan. Mutaxassislarning fikricha, bugungi kunda ota-onalarning asosan oilani iqtisodiy jihatdan farovonligini ta'minlash bilan band bo'lishi ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarga birmuncha putur yetkazmoqda. Nafaqat, pedagoglar va ota-onalar, balki bolalar va ota-onalar o'rtasidagi aloqalar ham cheklanib qolganini ta'kidlab o'tishdi. Ota-onalar bilan o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, ota-onalar o'z farzandlari bilan maktabdan yoki bog'chadan birga qaytishayotganda ko'proq suhbatlashishlarini bildirishgan, ammo yuzma-yuz muammolarni hal qilish bo'yicha suhbatlar juda kam oilada mavjud. Farzandini bezovta qilayotgan masalalardan bexabarlik, ularning do'stlari va o'zlashtirish darajasi bilan qiziqmaslik, farzandining sevimli mashg'ulotlari, darsdan keyingi vaqtini qanday o'tkazishini bilmaslik ota-onalarni pedagoglar bilan hamkorlik ehtiyojidan mahrum qiladi. Ba'zi hollarda ota-onalar yoki pedagoglarning "hamma o'z vazifasini o'zi ado etsin" qabilida ish tutishi bolaning ta'lim va tarbiyasida ular o'rtasidagi sansalorlik holati yuzaga kelishiga olib keladi.

Tadqiqotchi olimlardan Alina Margaritoiu va Simona Eftimieab Ruminiyada ota-onalar va maktab hamkorligi o'rtasidagi muammolarni tadqiq qildilar. Ularning xulosalariga ko'ra, 48 foiz ota-onalar hamkorlikning asosiy turi sifatida o'qituvchilar bilan uchrashuvlarni ko'rsatishgan va bu zamonaviy hamkorlik strategiyalari va shakllaridan

ota-onalarning bexabarligidan darak beradi. Shuningdek, hamkorlik holatiga ota-onaning sog'ligi va ma'lumoti darajasi ham bog'liqligini o'rganishgan hamda bola ulg'aygani sari ota-onaning maktab bilan hamkorlik darajasi pasayib borishini tahlil qilishgan.

Indoneziyalik tadqiqotchilar Esa Nur Wahyuni va boshqalar pandemiya davrida onlayn ta'lim asosidagi oila va ta'lim muassasasi hamkorligi holatini o'rganishdi va hamkorlikdagi iqtisodiy, akademik, ijtimoiy muammolarni batafsil tahlil qilishdi.

Shu kabi bir qancha tadqiqotlarda oila va ta'lim muassasasi hamkorligi masalalari tadqiq etilgan. Ularning barchasida tomonlarning hamkorlik tashabbuskori va faol ishtirokchisi bo'lishi zarurligi, bu bolani har tomonlama qo'llab-quvvatlash va yordam ko'rsatish imkoniyatini oshirishi ta'kidlanadi.

XULOSA. Tadqiqotda ishtirok etgan mutaxassislar turli maqsadlarga ko'ra ota-onalarning band bo'lishi, ta'lim muassasining xodimlari bilan hamkorlikning yo'lga qo'yilmaganligi, tomonlarning zamonaviy hamkorlik shakllaridan bexabarligi bolaning kelgusi muvaffaqiyatlariga ta'sir etishini turli dalillar bilan ta'kidladilar. Shuningdek, hamkorlikning yuzma-yuz muloqotga asoslangan shakllarining (suhbat, uchrashuv, maslahat) samadorligiga ishonishlarini bildirishdi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib quyidagilarni taklif sifatida keltirishni ma'qul ko'rdik:

O'qituvchilarning malakasini oshirish kurslarida oila bilan hamkorlikning zamonaviy shakllari haqida ma'lumotlar berib borish;

Maktablarda ota-onalar forumi, ota-onalar konferensiyasi tadbirlarini reja asosida o'tkazish;

Ota-onalar uchun maktabdagi mutaxassislar (psixolog, pedagog, maktab shifokori, to'garak rahbarlari va boshqalar) bilan suhbatni onlayn videokonferensiyalar tarzida tashkil etishni yo'lga qo'yish va boshqalar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha ko'rsatmalari" (Ar-Riyod boshqaruv prinsplari). BMT Bosh Assambleyasining 1990-yil 14-dekabrda 45/112-sonli rezolyutsiyasi. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O9000000007>.

O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi O'RQ-263-son "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni. <https://lex.uz/acts/-1685726>.

B.Q.Mamanazarov, U.R.Rustamov, Sh Bekzatova. Zamonaviy ta'limda ijtimoiy hamkorlikni amalga oshirish faoliyatining mazmuni va xususiyatlari. *ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 1 | ISSUE 3 | 2020*. <https://cyberleninka.ru/article/n/zamonaviy-ta-limda-ijtimoiy-hamkorlikni-amalga-oshirish-faoliyatining-mazmuni-va-xususiyatlari/viewer>

Сапронова Н.А. Предупреждение преступности несовершеннолетних в сфере образования и воспитания. *Алтайский Вестник Государственной и Муниципальной службы*, № 3, 2013.

Alina Margaritoiu & Simona Eftimieb. Some issues concerning school-families partnership. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, No. 11, 2011.

Esa Nur Wahyuni, Alfiana Yuli Efiyanti, Luthfiya Fathi Pusposari, Ananda Setiawan. Challenges of Family Collaboration with Schools in Online Learning. *J-PIPS (jurnal pendidikan ilmu pengetahuan sosial)*. Vol. 9, No. 1, December 2022.